

DRAGAN VELIKIĆ

Dosije Domaševski

Copyright © 2003, Dragan Velikić
Copyright © ovog izdanja 2014, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Sanji

Nije moguće sve objasniti na osnovu činjenica, ideja i reči. Postoji, mimo toga, i sve ono što se ne zna, i sve ono što se nikada neće saznati.

Luj-Ferdinan Selin

1.

U Pulu je doputovao, noćnim vozom preko Divače, jednog ranog oktobarskog jutra. Stajao je u hodniku vagona i posmatrao udaljene bregove. U beloj svetlosti izranjala su nova naselja. Pokušao je da kameru oka usmeri u kocku nepoznatog stana, da koracima premeri tuđi prostor. Već i sama pomisao da se upusti u takvu avanturu suočavala ga je sa činjenicom da se kreće vlastitim životom. Što god da zamisli, postoji u njemu, i ko zna koliko godina počiva u spremištu zaborava.

Ipak, zakoračio je na verandu kuće koja se za nekoliko trenutaka pojavila u sivilu praskozorja. Prešao je pogledom po duguljastim saksijama sa hortenzijama, i odmah ustanovio da ih je pozajmio sa stanice u Matersburgu, gde je pre dve godine čitavo popodne čekao voz za Grac. Pamtio je i skitnicu koji se odjednom stvorio pored njegovog kofera, dok je on, udaljen svega desetak koraka, proučavao red vožnje na zidu staničnog ureda. Skitnica je gestom ruke pokazao da

želi cigaretu. Izvadio je kutiju iz džepa. Tada je osmotrio tu osobu neodređenih godina. Iskrivivši usta u prazan osmeh, skitnica je rekao nešto na mađarskom, izvadio iz ponuđene kutije dve cigarete i udaljio se prema peronu. Prateći njegovo kretanje, pomislio je kako život mimo svakodnevnih obaveza uspostavlja rupu u vremenu. Koža prestaje da beleži znake starenja. Ni žurba, ni sporost nemaju smisla, jer ne postoji ni pre ni posle. Misao se kreće u kristalu prezenta.

Ostavio je kofer na garderobi, i krenuo pešice prema centru. Radnje su bile zatvorene. Na fasadama državnih ustanova visile su zastave. Bio je praznik. Ručao je u restoranu hotela *Florianishof* u skoro praznoj sali. Treptavo svetlo automata za kockanje, smeštenog u uglu pored vrata toaleta, pravilnim impulsima otkucavalo je proticanje dugih časova prazničnog popodneva. Pamtio je nazive hotela i restorana. I posle nekoliko godina mogao je dozvati bezlični prostor hotelske sobe tako što bi u sebi izgovorio ime hotela. Časovi lišeni bilo kakvog događaja filigranski su se uspostavljali u njegovom sećanju. Samo naizgled ništa se nije dešavalo tokom kratkog zaustavljanja u hotelskoj sobi, u tom međuprostoru putovanja. Jer, i putovanje je jedno međuvreme, kad misli ostaju neraspakovane u koferima memorije. Verovao je da se na putovanjima zaustavlja biološki časovnik. Pokreće se samo kazaljka peronskog sata. *Florianishof* je ostao zabeležen u sećanju ukusom špargli, gipkom figurom kelnerice i klimanjem glave lokalnog pijanca za šankom.

Kasnije je dugo sedeo na klupi u parku koji se stepenasto pružao oštrom padinom ispod neke crkve,

još uvek ispunjen nezadovoljstvom što se na put u Grac uputio neizvesnom mrežom lokalnih vozova. U tišini malog pograničnog grada, polako se trošila ampula preostalog vremena. Poslednji sat popodneva u Matersburgu proveo je u šetnji grobljem na vrhu brega pored crkve. I tek tada, dok je čitao imena na mermernim pločama, ugasilo se i nezadovoljstvo zbog izgubljenog dana. Odabrao je žućkasti oblutak sa staze koja je delila dve grobnice i, izglacavši dlanovima površine, spremio ga u džep za svoju kolekciju.

Da, bio je siguran da duguljaste viseće saksije hortenzija koje je zamislio u tom tuđem stanu, u kući koja je samo nekoliko trenutaka bila u njegovom vidokrugu, jesu inventar stanice u Matersburgu. Kao što bi sve što staje u taj zamišljeni pogled sa verande našlo vlastiti original u dubokim slojevima njegovog pamćenja. I ako bi zavirio u te imaginarne sobe tuđeg stana, shvatio bi da ništa zapravo nije nepoznato, a samim tim ni strano. Ispunjavajući zamišljeni prostor nameštajem, predmetima i osobama, samo bi stvorio novu kombinaciju. Bezimeno popodne u Matersburgu sa svojim junakom, skitnicom iz Mađarske, ugnezdilo se u njemu u času kada nakon deset godina dolazi u grad svog odrastanja zbog rešavanja poslednje stavke ostavinskog postupka posle očeve smrti. Drugi razlog dolaska bila je proslava tridesetogodišnjice mature. Međutim, nijednom od ta dva povoda nije davao prednost, kao da sami po sebi ne bi bili dovoljni da preduzme dugo i naporno putovanje.

Voz je oduvek njegova ispovedaonica, pozornica odgođenog vremena, katalog mogućnosti, središte koje se ne kreće. Tu je polagao samom sebi račun za pređeni put. A puteva je više, i svi prolaze kroz objektiv kupea. Kao glumac koji igra jednu predstavu dvadeset, trideset godina, putovao je prugama u ulozi onog koji još uvek bira svoju ulogu. Samo se u vozu nije menjao. Bio je iznova na početku. Precizno podešena kazaljka radio-aparata hvata savršen signal. Imena gradova poredana u desetak kolona otkrivaju se na toj apokrifnoj mapi nekim nedokučivim redom: Lisabon pored Varšave, Rim iznad Londona. Njegove misli kreću se ritmom kazaljke radio-aparata. Stanice jure pored njega. A on, u središtu panorame, viri kroz maleni otvor u katalog vlastitog života.

Bio je neostvareni kapetan duge plovidbe koji se bavi vozovima da bi suzbio čežnju za brodovima. Imao je šarm kapetana, ćutljivost koja nije svojstvena kondukterima i mašinovođama. Zbog straha od vode, sakrio se u priči sa šinama. A kolekcija kamenčića uvećavala se u ogromnom akvarijumu od zelenog stakla, slagali su se slojevi putovanja, oblaci sa obala, šljunci sa staza, tucanik sa železničkih nasipa, mešali su se krajolici, raspoloženja, tišine. I pre nego što je voz uronio u predele poznatog, pre nego što se ukazao deo pozornice njegovog odrastanja koji se neznatno promenio, toliko malo da je zaborav retuširao beline, mirno je zaključio da su periferije relativna kategorija. Nova naselja, novi godovi. Grad se širio, gutao ledine. Putevi su postali ulice.

Njegov katastar je nepouzdan. Više nije bio vlasnik grada. Šta zna o ljudima koji u tom času izlaze iz svojih stanova i hodaju nekim novim ulicama? Ipak, ostali su orijentiri: kamene zgrade vojnih magacina Valelunge koje je podigao onaj Poljak, kupalište na Stoji, kasarne Muzila, meteorološka stanica Monte Zara. Nepomična stoji i De Vilova tvrđava na Kaštelu, kruna od kamena u starom jezgru grada. Viktor Domaševski se javio u njemu iznenada, poput skitnice iz Matersburga. Kao dva paralelna koloseka postoje oni tog jutra u njegovim mislima. A posetioci su brojni. Glava njegova je hotel, i ne određuje on koji će gosti neko vreme odsesti u sobama. Ne zna tačno ni broj soba, ni koliko gostiju tajno tu živi. Svaki ima svoje nezavisno vreme. Iznenada se pojavljuju u holu ispred recepcije. Skitnica pogledom meri udaljenost od kofera, koji izdvojen iz gomile stvari, poput usamljene kokoške, ili bicikla, jeste samo mogući plen. Viktor Domaševski sanja Semiramidin vrtove u tom kužnom, pustom gradu, preslikava pariske kejove, kupolu carinarnice u Libeku, gatove Liverpula, obrise londonskog arsenala, zatone Neve u Sankt Peterburgu. Zavidan je prtljag sakupio tokom dve godine obilaženja evropskih luka. Trebalo je nešto od tog plena rasporediti po bregovima i ledinama oko avetinjskog grada koji još od Napoleonovog vremena umire, guši se u malaričnim isparenjima, zarastao u šikare. Po ostacima rimskih hramova brste koze. Truli čamci i topovske cevi leže u pesku na obali. Raspad i sivilo periferije.

Vreme Domaševskog okončaće se njegovim nestankom. Nemoguće je utvrditi vlasništvo. Snovi ne staju u

testament. Nasledstvo fantaste koga su primali carevi. Građevinski materijal u kotaru Tarnov na obodu sveta. Staro plemstvo u praznim zamkovima. Zarobljene misli u udubljenjima memorije.

Vagon se naglo zanjihao prelazeći skretnicom. Iz borove šume sa desne strane proviruju kameni zidovi magacina Valelunga. Šine nestaju u moru. Kraj koloseka. Pusta zgrada železničke stanice u ranom jutru. Povratak u Matersburg? Lavirint lokalnih vozova proširuje granice poznatog sveta.

Starenje je pomerilo periferije. Udaljio se od centra. Kao da se i buka smanjila. Ili je zašao u kadrove nemog filma? Na tamnoj pozadini celuloida, oivičenoj belim linijama, sveznajući pripovedač naknadno upisuje tekst.

2.

Dokumenta su beležila: Adam Vasić. Sadržaj imena i prezimena ne podleže carinskoj deklaraciji. Podvučena crta nakon ratnih godina, san avanturiste: prazne kuće, loša evidencija dosijea. Obećavajuće forme koje nude ruševine. Doći iz sumnjivog postojanja, podići šatru na ledini, pokazati svetini trikove, zabaviti ih, i u zoru uhvatiti put dalje.

Ali, takvo vreme nije mu zapalo. Dospeo je u precizne rubrike, gde je valjalo sve tačno ispuniti. Slobodu divljeg početka imao je njegov otac, Teodor Vasić, kada je u jesen 1947. godine došao u taj opusteli grad. Sobu je našao u Omladinskoj ulici, kod jedne Italijanke, raspuštenice, koja je imala dva ljubavnika i tri sobe za izdavanje. Postao je treći podstanar. Ispucalo dno širokog lavaboa, tanke linije u požutelom porcelanu bile su njegova mantra. Svakog jutra, pre šest časova, ulazio je prvi u kupatilo. Nije ostavljao tragove. Prebrisao bi sunderom dno lavaboa, suvom krpom prešao

po hromiranoj česmi i ogledalu. I već je razmišljao o oblicima koje će tog dana stvoriti njegova pluća i ruke: neobične posude, kugle za peščane satove, vaze, životinje, cvetove, abažure, pepeljare.

Četiri godine je stanovao kod Italijanke, dovoljno da prihvati obruč večnih pojava. Jer, osim lavaboa neobičnog oblika, crno-belih romboidnih pločica na podu i po zidovima kupatila, širokog kreveta metalne konstrukcije sa mesinganim kuglama iznad uzglavlja, vitražnog stakla u gornjem delu ormana, jednog crteža tušem na kojem su dve kule spojene mostom, a po obodu papira sitno ispisani proračuni i formule sa potpisom „V. Domaszewsky“ – postojalo je i stepenište sa četrdeset i šest stepenika od kućnog ulaza do stana, kamena balustrada sa dodatnih pet stepenika, fasade okolnih kuća, nekoliko stabala kalina i grmlje oleandra u dvorištu preko puta, putanja do fabrike stakla u kojoj je Teodor radio kao duvač stakla.

Nakon pola veka, u jednom drugom gradu, izroniče pod lupom samrtne postelje fragmenti vremena koji su prethodili Adamovom dolasku na svet. Tokom svakodnevnih poseta u bolnici, Adam je posmatrao kako se gasi očev život. Jedva se kretao, umarao ga je razgovor. Izgovorio bi neku reč, zažmurio, i šapatom ponavljao mantru. Očev odlazak, posle operacije, potrajao je sedam nedelja. Vibrirao je između dve stanice: života i smrti. Kazaljka prijemnika kretala se u prostoru šumova, i samo bi za trenutak usledio jasan signal. Teodorove oči videle su nešto što više nije mogao da izrazi rečima. Dok je presvlačio oca, skidajući mokru pidžamu sa njegovog omršavelog tela, Adam

bi ugledao kateter zaboden u mlitavom udu. I uvek bi pomislio na duvaljku kojom je otac u mladosti pravio neobične predmete. U retkim trenucima svesti, uporno je na klavijaturi svojih sedamdeset i šest godina varirao temu jedne epizode: četiri godine duvanja stakla koje su prethodile poznanstvu sa Nadijom. Napustio je fabriku stakla i postao slobodni umetnik. Nadija je bila zamenik direktora glavne pošte. Kada se udala, dodeljen joj je ogroman stan u jednoj vili na Verudi. I tada počinje da raste njen stomak. Prenosila je svim čulima uzbuđenja u taj plod koji buja u njenom telu. Sa terase svog stana, posmatrala je jednog jutra kolonu mornara kako u prugastim majcama, sa lopatama preko ramena, koračaju prema obali gde su danima raščišćavali ruševine. Osetila je za tren nesvesticu, uzbuđenje koje se iz stomaka prelilo u grudi, i proizvelo trnce u prstima. Pomislila je kako taj plod u njoj jeste sef tajni koje će jednom, kada napusti sigurnu tamu utrobe, rasporediti u sećanju, a da ničemu neće znati ni početak, ni uzrok. Da li će se kao ona plašiti vode? Osećati odvratnost prema braon boji, grašku i insektima? Postojao je u njoj kao poštansko sanduče u čijoj tami se slažu pisma, dodiruju se tajne, svako pismo se razlikuje rukopisom, i glasom onog koji ga je napisao. Nemi hor između dva praznjenja sandučića.

Jednog septembarkog jutra, na putu u školu, zastali su otac i sin pored dvospratnice u Omladinskoj ulici, i tada je otac rekao da je u toj kući, po dolasku u Pulu, živeo četiri godine u stanu jedne Italijanke. Proći će deset godina pre nego što pokrenut nekom neobjašnjivom radoznalošću, tada već gimnazijalac, Adam

zakorači u mermerni hol dvospratnice u Omladinskoj ulici i potraži na zidu spisak stanara. Nijedno prezime nije bilo italijansko. A onda se spustio zasun zaborava. Sve do časa kada je ugledao kateter u očevom udu. Pod visokom temperaturom, u groznici koja bi nastupila naglo, teško dišući, sklopljenih očiju na uvek vlažnom jastuku, otac je ponavljao jedno ime: Mirela Pitoni. A zatim: Akvedoto.

Ulica Vodovoda, dugačka linija asfalta, odlaskom Angloameričke uprave prekrštena je u Omladinsku. Ali, pod slojem reči „akvedoto“, pohranjen u zvučnom kodu, disao je svet. Prstima desne ruke otac je prešao po metalnoj ivici bolničkog kreveta, zaustavio vrh kažiprsta na kuglastom štitniku šrafa, i taj pokret prstiju, kao po nevidljivim strunama na kojima se pružaju četiri davne godine, prethodio je buncanju. Goreo je u visokoj temperaturi, njegova pluća su šištalala kao peć. Izgovarao je nepovezane rečenice. Pomenuo je peščani sat. Čija to ruka tri puta okreće punu stranu gore? Kakvo se vreme merilo? Zašto osmeh posle reči: „njima bi samo jednom okrenula pesak“? Da li je otac konačno dospeo u predeo poslednjeg prizora? I kojim čulom registruje tren iz vlastite biografije? Blagi grč u stomaku. Identična reakcija mišića na obilan ručak, ili najava erotskog uzbuđenja? Filter poslednjeg dana propustiće možda kao jedinu uspomenu zaboravljeni detalj davnog flerta u Ulici vodovoda. Akvedoto. Poraz simetrije.

Tokom poslednja tri dana Teodor je pominjao predmete koje je još trebalo napraviti. Približavao se rok za isporuku porudžbine. Hvatao je vazduh, spremao se za

zalet u oblik koji se nazirao u isparenjima. Smetao mu je miris oleandra. Tražio je da se zatvori prozor. Ništa od onoga što je Adam verovao da je u očevom životu bilo važno nije iscurilo kroz njegova usta. Nije ga više prepoznavao. Adam bi posedeo dva, tri sata pored njegovog kreveta. Dolazio je zbog reči koje je kasnije, na putu prema kući, pokušavao da dešifruje. U krevetu je ležao onaj koji priča. Onaj koji će svakoga časa usniti. Adam je pamtio reči, nepovezane rečenice. Italijanska imena potvrđivala su Adamovu pretpostavku da je otac i dalje u fabrici stakla. Duboko je disao. Klobuci tečnog stakla poprimili bi neuhvatljive oblike.

Adam se u mislima spuštao niz Omladinsku ulicu, pokušavajući da je vidi u vremenu kada je nosila naziv Via Akvedoto. Niz dvospratnih kuća sa baštama, ograde obrasle bršljanom, grmlje ruzmarina i oleandra, lampioni plinskih svetiljki. U izlozima trgovina ležali su predmeti koji su davno nestali iz upotrebe. Stvari, kao i ljudi, sudeluju u životu epoha, vladaju ljudima, a onda naglo iščezavaju, poput epidemija, u času kada se promene načini prevoza, odevanja, rasvete, rasonode, uređenja stanova, kada se promeni ishrana, kada viši standard higijene izbacila iz upotrebe javna kupatila, a telefon skratila svakodnevnih putanje. Svaka stvar ima svoje vreme, ali nekad propadne u pukotinu nepravilnog ritma, kao drveće koje usled prirodnih poremećaja cveta u oazi naglog otopljenja usred zime, baš kao što poremećene trudnoće donose nakaze na svetlo dana. Pomračenja sunca, preteći meteoriti, poplave, zemljotresi, ratovi. Epohalni izumi koji su samo predznaci novih katastrofa. Prerane smrti, lažna primirja,

sumnjivi ugovori, nerazumljive spomen-ploče, zaboravljeni recepti, naprsli odlivci srušenih spomenika.

Otac je izdahnuo u smiraj kišnog oktobarskog dana. Isprekidanim rečenicama pominjao je kule, i most koji se opasno ljulja. A trebalo je pre mraka da pređe tim mostom, iz jedne kule u drugu, da skloni predmete koje je tog dana napravio. Adam je sedeo pored kreveta. Dodirivao je nadlanicom očev obraz. Samo se dodirom mogao uključiti u razgovor koji je otac sve vreme vodio. U jednom času je pomenuo stotinu i četiri arkade, i šezdeset i četiri prozora. Adam je prepoznao otvore Vespazijanovog amfiteatra koji je otac ko zna koliko puta savladavao dletom na drvenim pločama. Očevi duborezi krasili su lovačke kuće širom Istre, Slavonije i Vojvodine. Stizali su i na seoske vašare u Mađarskoj. Posle mnogo vekova zakržljali oblici rimskih amfiteatara i hramova beležili su stare granice.

Poslednja reč bila je „akvedoto“. Izgovorio ju je šapatom nekoliko puta. U ruci više nije bilo dleta. Ni četke. Duvaljkom je uranjao u prozirni želatin. Otvarao je nema usta kao riba, ritmom ubrzanog disanja.

Laganim trzajem usana odvojio se stakleni mehur sa duvaljke. I u njemu se rasuo očev svet.